

הוצאת "אחיאסף"

אוצר ישראל

מבחר שירת העברים ומליצתם

ספר ראשון

רבי יהודה הלוי

קובץ

שיריו ומליצותיו

נערבו מחדש ע"י

א. א. הרבני.

חוברת [1] ששית.

ווארשא

בדפוס האחיים שולדברג

תרנ"ג.

מוחל החוברת 7 קאפ'

Д
Киев

РАБИ ІЕГУДА ГАЛЕВИ

оборникъ стихотвореніи

сост. А. А. Гаржави.

ВАРШАВА

Тип. Братевъ Шульдбергъ, Дикая № 1.

1893.

פנינורה, ואין לרקוח כשמנירה, ומי זה אשר יבִּינָהּ, אף כי אנכי אעֲנֶהָ. ובהגיע שלוחי והודיע את שיחו, כלתה הנפש למנוחו, וְחָלָה הלב לאור ירחו, ולגגה זרחו.

אָמַר לְצַב הַיָּהּ: רֵאֵה
תְּהֵאֵרָב בְּצַעַן הַיָּרִי
קָבִיב יָךְ אִישׁ לְחֻבָּה א
עֲמָה לָבָה אֲשֶׁלְחָה

ואמר לשלוחו נהג ולך אל תעצר לי לרכוב, מִשְׁכְּנֵי אל משכני, ושלחני אל שלחני, אל נתעלם מִעֵינָיו, עד שנראה מִעֵינָיו, כי הקים משכני, וערך שלחני, ופרש ענני, והוריד מני, והזיל מִעֵינָיו, אין מעמד, עד שנראה הנחמד, ואין להתאחר, עד פניו נִשְׁתַּר, בגן ה' בארץ מצרים, נחמד להשכול ותאוה (לעינים), והיה לי לידים ולרגלים, עד אבא אל ירושלים, בעזרת שמים, אחרי חֲבָקְיוֹ מִדְּרֶךְ נְעֻלָיו, והתאבקי בעפר רגליו, ואדוני הנגיד בחסדו, ימחול על כבודו, לעבדו, כי ותמהמה במעט, ויתנהל לאט, ויעכב את ארחו, בעל כרחו, כי נטרד בעסק סחורה, ויקרא שמה עישק כי התעסק עמה ויתמהמה. וקדם סָפְרוּ, להיות כְּפָרוּ, לכפר פני אדוניו, במנחה ההולכת לפניו, יקבל המעט מקטון עבדו, וצעיר תלמידיו, ותשא ישיבתו, שלום תשובתו, על האגרת המפארת, אשר היתה לי עטרת ותפארת. וכשמוע האזנים, וכתבו הידים, קנאו העינים, ונועדו עם הרגלים, לאמר קומו ונגיע, וְנִקְרָאָהּ ונופיע, ונדע ונודיע, ונגיד ונשמיע, וכל קרבי שוקקים, ומשתקשים,

(א) באבני זכרון (עמוד 78) תקן רש"ל לְחֻבָּה: (ח)

עד יערה עלינו רוח ישאנו, וְנִקְרָא לַפְּנֵיךְ מְרַאֲנוּ, תִּקְרַב הֵעַת
וַיִּגִיעַ הַזְּמַן, אָמֵן.

יערב על אדוני שיהי, כי דברתי כפי כחי, לא כפי
תהלתו, ופרשת גדולתו, אשר גדלו ה', ואת אשר נשאו, והרים
את כסאו, ממעל לכוכבי אל, ירום ונשא וגבה מאד, הנה כי
כן יברך גבר ירא שמים בסתר ודובר אמת בלבבו, לא אלמן
ישראל ויהודה בימיו, יקומו זממיו, וינועו קמיו, ויועו מתקוממיו,
וירעפו שמיו, וטללי שלומיו, מאת עושה שלום במרומו, ו
ותחכמונו ותלמידיו, ואנשי המקרא ובעלי המשנה וישראל
וזקנו, ושוטרו ושופטיו ומשרתיו ורואי פניו, ועבדיו העומדים
לפניו, ולשלוש הכנסיות, וראשי הומיות, ומרגליות, שהם
מְרֵי גְלוּת, וְרֵבֵי הַתּוֹשׁוֹת, אֲצִילֹ וּמִשְׁכִּילִי, הַנִּכְבָּדִים עָלַי,
הַנַּחֲמִידִים אֵלַי, אֱלֹהִים יַעֲנֵה אֶת שְׁלוֹמֹם, לִילָה וַיּוֹמֵם, וְגַם
כָּל הָעַם יִבְאוּ בְּשָׁלוֹם אֶל מְקוֹמָם.

על גב הכתב

לחשרת גשמינו, והדרת שמינו, וגזרת לשמינו,
זקמרת סמינו, ומשמרת אסמינו, מְרַנְנוּ וּרְבַנְנוּ,
פְּרָשְׁנוּ וְרִכְבְּנוּ, קִשְׁתָּנוּ וְחִרְבְּנוּ, כְּבוֹד אֵל בְּקִרְבְּנוּ,
שְׁמוּאֵל הַנְּגִיד, עֹז רַבִּי הַתְּעוּדָה, שֶׁר צִבָּא
יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה, בֶּן כְּבוֹד גְּדוּלַת קְדוּשַׁת יִקְרָת
צִפּוּרֵת הַשֶּׁר הָאֲדוֹן שֶׁר הַרּוּפָאִים מְרַנְנוּ וּרְבַנְנוּ
חֲנֻנִיה מְנוּחָתוֹ כְּבוֹד.

מאת מְשַׁרְתּוֹ, עֶבֶד מְשַׁרְתּוֹ, וְלוּיַת חֲבֵרָתוֹ, הַנְּלוּהָ עָלָיו,
הַמְתַּלּוּהָ בְּאֵהָלָיו, הַלְּקָהּ מִמֶּהָלָלָיו, יְהוּדָה הַלּוּי בִּירְבֵי שְׁמוּאֵל נ"ע.

(ב) חידות ופתגמים.

האשיות.

אשיות מבלי יון כבדות
והן חרם כבל-חרסי אדמה
ונקלו בעת יהיו מלאים
כמו תקר גווה בנשמה.

אשרי יודים למדו דתנו
יתמכרו תמיד בקבירתנו (ג)
אם יעבור זר בין שנינו נגזרה
אותו, ונשובה לקדמתנו

מממממ

ומה-בכה בלי עין ועפעף
בבכייה ישמחו כנים ואבות
ועת תשחק ולא תבכה בעינה
בשתקה תעציב כל-הלכות.

ממממ

השיר הזה מובא מר' שלמה פרחון, תלמיד ר"י הלוי, במחברת הערוך שלו, דף י"ב ע"ב כשרש נוד, ואלה דבריו: . . . בחוץ היא הנפש, והיא סובלת את הגוף, לפיכך יהיה קל עד שתפרד איד (ואין ?) מי סובלו. לפיכך כבד . . . ואמר ר"י הלוי ז"ל בזה הענין יפה, אשיות מבלי וכו'; (ב) אולי יותר נכון לקרוא, במחברתנו,

ומה-מת על פני ארץ משלה
וערום יקברוהו האנשים
ויתיה תוך קברתו ויליד
ילדים יצאו כלם לבושים.

מטמט

ומה עור אשר עינו בראשו
ובו צרף לכל-דברי גשמה
אשר יובע ימי חייו להלביש
מתו ארץ, והוא ערום וערפה.

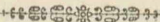
מטמט

ומה צפור אשר יקיא שחורים
ישרים גם תמימים בעברים
והוא חלש והוא גבור והוא על א
והוא אצלם ירגן פמהירים
והוא לא חי וגם לא מת, ודמו
ישו מרפא למו קטב מדירים.

מטמט

כלי מביל לאין תכלית וקצה
והוא קטון פיך תאמתוהו
ורחוק ממוך לתפוש אשר בו
ואם עין בעין תתוהו.

מטמט

תקונים והערות

מאת

המעריך.

מחלקה א.

לשיר א — לפי מהזור קלבריוו הוא רשות לשבת שמעו. נדפס ; בב"י עמוד 53. דיואן הנדפס לרשד"ל סימן א'.
אגרות רשד"ל (עמוד 494). ומשם בבית הבחירה לפיליב עמוד 1.
ונפקד מקומו בעמודי העבודה ללאנדסהוטה. ובדיואן כ"י רשום עליו בערבית: ולה פי אלטרויק אלי בית אלקדם (ולו בהיותו בדרך לירושלים). ומשקל השיר מצוין אצל הרשד"ל שלא כנכון כי באמת הוא: יתד ותנועה, יתד וד' תנועות, יתד וב' תנועות ככל בית, כאשר עוד נראה בסמוך.

בחרוזה*) א', בית ב' — תחת לך נראה דצ"ל לך (ומוסב על יפה נוף ומשוש תבל ולא על קריה). ועי"ז יבוא המשקל על מכוננו, ולא נצטרך לומר עם רשד"ל כי נמצא בשיר זה „תוספת שוא אחד (או חטף או ו) לפני התנועה הראשונה על הרוב ולא תמיד". והכריחו לזה הנקוד של מלת לך. — שם. תחת מפאתי נמצא בכ"י מירכתי (אגרות רשד"ל שם). ונראה כי זהו הנוסח הנכון והוא מקביל אל המלות בסוף מערב בשיר השני אצלנו. — בחרוזה ד'. להערת רשד"ל ע"ד המלה ואם ראוי להוסיף כי המלה הזאת שגורה בפי קדמונינו מארצות הערבים כי בה יתרגמו את המלה הערבית ואן (ואם בהוראת אף כ"י). ולפי זה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41—40) אך למותר היא. ומצאתי בפי' קהלת כ"י לר' יהודה ן' בלעם (באוצר הספרים הקיסרי פה) לפסוק וחכמת המסכן בזויה (ט' ט"ז): אלואו הנא כמעני ואם אי אן אלהכמה ביר מן אלשגאעה ואן כאנת חכמה אלמוסכין מהינה וכלאמה גיר מסמוע [הוא"ו בפה הוא בהוראת המלה ואם, ור"ל כי החכמה טובה מהגבורה אף כי חכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים], ומזה נראה כי

*) תרוזה — Strophe. ובהוראת זו השתמש רשד"ל במלה זאת.

ן' בלעם שהיה מבני הדור הקודם לר"י הלוי חשב כדבר פשוט שהמלה ואם בעברית יש לה הוראת המלה הערבית ואן = גם כי או אף אם, — חרוזה ה', אַחֲזִינְךָ. לא העיר איש שהמלה הזאת היא נגד המשקל בפה הדורש מלה בעלת ב' תנועות. לכן נראה להגיה אַחֲזִינְךָ (ע"ד וחנתי את אשר אתן) או אַחֲזִינְךָ (ע"ד כי רצו עבדיך את אבניה), כמו למטה בשיר ציון הלא תשאלו בית י"ד. לשיר ב — נדפס: בב"י 53. דיואן רשד"ל סימן ז'. לקט שושנים לגראָטֶץ עמוד 90. פיליב עמוד 5.

לשיר ג — נדפס: בב"י 57. דיואן סימן ח'. פיליב עמוד 6. חרוזה א' — ל בית הו ע ד, נראה כי הוא ע"ד הערבי שיכנה בשם מסגד אלגאמע את בית התפלה היותר חשוב, וכונתו הוא לבית המקדש.

לשיר ד — נדפס: בב"י 54. דיואן סימן נ"א. קאָמפּף ניכטאַנד, פואיוזי חלק ב' עמוד 233. פיליב 34.

חרוזה ד' — ונעמתי. בעטרות לדיבון (עמוד 44) חשב רייכערסאָהן לתקן ונאמתי על כי נמצא נעים רק בתאר ולא בפעל [ופיליב בחפזו כתב עליו: „ושכח מקרא מלא נעים זמרות ישראל!"]. אכן באמת נמצא כמה פעמים גם בפעל כמו נעמת (שמואל ב', א' כ"ו, יחזקאל ל"ב י"ט, שה"ש ו' ו'). ינעם (משלי ב' י', ט' י"ז, כ"ד כ"ה). וכמו כן ידוע כי המשוררים ירשו לעצמם להשתמש גם בפעלים חדשים והוראות חדשות שלא נמצא דוגמתם במקרא. וההוראה החדשה פה הוא שעור המלה ונעמתי בהוראת והיה נעים לי או והתענגתי.

לשיר ה — נדפס: דיואן ע"ה. פיליב 69—68. ובב"י רשום עליו פזמון לשבת ורשד"ל לא מצא בו שום רמז לשבת. ובאמת אף כי נזכר בחרוזה ב': והיא רצתה

שבתותיה סמך חלוש הוא. וכמו כן אין ידים להשערת בעל עמדות לדיבון (עמוד 47) שהוא מקביל לעמת הפזמון יום שבתון אין לשכוח שבספק גדול הוא אם מחברו הוא ר' יהודה הלוי.

הרוזה א', בית ג' — לגבול חמת וינוחה. על שאלת רשד"ל מה ראה להוכיח גבול חמת, השיב ר"מ רייכער-סאָהן בעטרות לדיבון (עמוד 48) כי הוא לפי מאמרם במגלה (דף ה' ע"ב) חמת זו טבריא. — החרוזה הד' היא תשובת הקב"ה לכנסת ישראל.

לשיר ו' — לבד מהמחזורים הרבים והקינות נדפס בדיואן רשד"ל ט"ז ומשם פיליב 13. גראָטין 97. ובהעתקות רבות ללשונות שונות וביחוד לאשכנזית, והערות על אודותיו וגוסהאנתו ראה בב"י עמוד 22. גנזי אָקספּאָרד עמוד IX. גיוגער דיואן 156. קאָמפּף 237. וביחוד רשד"ל בדיואן. ובכ"י רשום עליו בערבית: ולה פי אלשאם וכצאיין א"י ופצאילהא (ולו אודות ארץ ישראל תכונותיה ומעלותיה). ובכ"י אחר: אלמרתיה (הקינה) להר"י הלוי ז"ל אשר קונן על עיר קדשנו ותפארתנו תוב"ב. ובגנזי אָקספּאָרד שם הביא רשימה: ולו כשהגיע לערי דמשק אמר כנגד ציון וירושלים [אשר אמנם דמשק בפה נולד אולי מהעתקת המלה אלשאם שלפעמים הוראתו גם דמשק ובספרי ישראל על הרוב הוראתו ארץ ישראל]. ועוד נמצא בכ"י רשימות מוטעות: עליו ספר תורה, או: להוצאת ספר תורה בשבת שמעו:

בית ג' — ושלום אסיר תאוה. כן נמצא בכל הנוסחאות המדויקות שנדפסו אחרי הערת רשד"ל בב"י 22 (לבד מגראָטין בלק"ש שבכלל אינו מדויק). וכאשר נדפס מאמרי הרוסי סודות ר"י הלוי (1881) עם תרגומי מקינה זאת כתב ל

המשורר רי"ל גאָרדאָן, כי לדעתו אסיר תקוה היא הנוסחא הנכונה כפי לשון הכתוב. והשבתי לו כי אולי האמת אתו על כי המלות אסיר תקוה שגורות גם בפי רי"ה (ראה למשל בשיר י' ממחלקה זאת בית ב' ובשיר א' ממחלקה ב' בית ה'). אולם אח"כ ראיתי באיזה כ"י מדויקים ובכלם הנוסח תאוה. גם שבתי וראיתי כי במקום הזה הנוסח הזה יותר נאה לענין. כי האיש המקוה יושב במקומו ומצפה שיבוא מבוקשו ואינו עושה מאומה, ולא כן המתאוה ומשתוקק כי הוא יתאמן וישתדל בכל כחו להשיג מאויו, וכן עשה רי"ה.

בית ט — רשד"ל העיר כי בכ"י כתוב ואם תחת ואיך, ובכל זאת הניח את הנוסחא השניה מפני שהוא לשון יותר מבורר. ונגד זה ראה ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 12) כי הנוסחא הראשונה עיקר. וראוי לצרף עתה את הערתי אודות המלה ואם לשיר א'.

בית כט — הריב"ל העיר כי במלת ואם הבלם ידמו לתמיך ואוריך, הכונה לאַראקעל. ואף כי הערה יפה היא, בכל זאת בספק גדול הוא אם היא אמתית, כי מאין ידע רי"ה את האוראקעל של היונים הקדמונים? ויותר פשוט הוא כי כונתו לחרטמים ואשפים של מצרים ובבל הנזכרים בתורה ובס' דניאל, על כי דבריו בבית זה מוסבים על שנער ופתרום (בבל ומצרים).

לשיר ז — נדפס בחדשים גם ישנים (במה"ע המצפה פט"ב 1886 עלה ב' עמוד 5) ע"פ כ"י דפה.
הרוזה א' בית ג' — תִּשְׁכַּח הוא טה"ד תחת תִּשְׁכַּח כמו בכתוב (תהלים קל"ו ה').
הרוזה ד' בית ב' — כי לא יפנה. הוא פעל שחסר שם פועלו, וישעורו; כי לא יפנה הפונה;

לשיר ח — נדפס: בב"י 54, דיואן רשד"ל סימן פ"ו, גראָטין 100, בית י"ז — הנביאים השלוחים, ע"ד הערבי שקורא לנביא רסול (שליח).

בית כ"ד — כי רפאים שם יקומו, הוא ע"ד מאמר חז"ל (בסוף כתובות) כי תחית המתים עתידה להיות בארץ ישראל, וכן למטה (שור י"ד בית כ"ב, ושיר כ"ז בית י"ד), בית ל"א — צ"ל בסוף: ברב שיגים ושיחים,

לשיר ט — נדפס: בב"י 62, אָריענט 1850, עמוד 474, גייגער יצאים ופרחים 15, (קאָמפף 229), גראָטין 103, בית ג' ד' וה' — במגיד 1864 עמוד 374 הביא הנוסחא הלא אבכה, הלא אזכר, ע"ד יהודה עזראל ויצחק הנוכרים פה, היותר מקובל על הדעת היא השערת רשד"ל בהערותיו שהיו תלמידיו, וקאָמפף שער (I, 261—2, II, 229) כי היו נכדיו, ואחריו הלך פיליב (עמוד 8 בהערה) מבלי הזכיר שמו, אולם סגנון הלשון: פרדס נטעתיו, הצליחו צמחי, מבחר פרחי, כבן חשבתיו נאה יותר על תלמידים, והם הם בני ביתו ורעיו ואחיו הנוכרים בחרוז ג', ומווצאי חלציו ידבר בשיר אחר (בשיר י"ז), ובמגיד שם הנוסחא בסוגר בית ה': והוא שמשו והוא גרש ירחי". בית ו' — בית התפלה, נגד הנוסחא כל התפלה המובאה במגיד שם תעמוד המלה במדרשיו בסוגר (ואף לפי הנוסחא במורשיו שם).

בית ז' — והדר, במגיד שם והדרת, והיא נוסחא ישרה, בית ט' — הדרי, במגיד שם חדרי בחי"ת, בית י"א — על כף ועל אף, הרשיו"ר (כרם חמד ז' 267) יציע לקרוא (תחת ועל אף) ועל סף, ר"ל שאיננו הולך על סף איזה בית, וכנוסחא זאת סף (או נוף) הובאה

גם במגיד שם. קאמפף (II, 229) יפרש כי על כף ועל אף הוא כמו על כפיים ועל אפים, ר"ל איננו רוצה ללכת עוד אפים ארצה בקידה בכריעה ובהשתחויה לפני בשר ודם בלתי לפני ה' לבדו. אולם המשך השיר „ונתתי בלב ימים ארתי, עדי אמצא הרום רגלי אלהי" יעמוד לנגד פירוש זה כי תחסר פה ההתנגדות השירית.

בית י"ג — במגיד שם: „ואסתופף בקדשו ואקבל בפתחי שערי שחק פתחי", וזו היא נוסחא גרועה.

בית י"ד — במגיד שם: „ואשליח בשלוח שלחי" (ואפשוט כמו השלוח את בגדו) ואחר הבית הזה נוסף עוד בכ"י שם בית שלם: „ה' לי ולא אירא מפחד, ומלאך רחמיו נושא שלחי" (מלאך ה' נושא חרבי וכלי זינו).

בית ט"ו — חיותי. במגיד שם: ה י ו ת י.
לשיר י — נדפס: בכ"י 63, גראָטין 104.

בית ב' — ושם רוחו ביד רוחות. ר"ל כי רוחו ונפשו וחיוו תלויים ברוחות הנושבות, כי אם יעמוד רוח סערה ותשבר האניה הלא יהי קץ לחייו, וכמו שמבאר להלן (בית ד' ו').

בית ג' — צ"ל זֶה יַעֲבֹד לְנִחֹת וְזֶה לְדָחֹת. ר"ל רוח זה ינחנו אל מחוז חפצו. ורוח שני ידחנו הרחק להלאה מן המטרה שאליה מגמת פניו. וכבר הביא רש"ל עצמו את התקון הזה בשם תלמידיו (אבני זכרון 78, אגרות רש"ל עמוד 711). ואחרי כן מצא דוקעס בכ"י את הנוסח המתוקן (גנזי אַקספּאָרד 60), וכן הוא אצל גראָטין.

בית ו' — ואין רגליו משלחות. ר"ל אינן בנות הורין ללכת באשר יחפוץ. וכן למטה (שיר י"ג, בית ח') שלוח בהוראת חפשי.

בית ט — שָׁם, הרש"ר בכ"ה שם הגיה שָׁם כנכון.
 לשיר יא — נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ב'. פיליב עמוד 1.
 בית ד' — ערבי. להערת רשד"ל כי העי"ן ראויה להיות בקמץ. ראה
 דברי הר"ר אד"ם הכהן (עטרות לדיבון 35) כי אין זה
 מוכרח, ונוכל לגזור את המלה מהקל, ודין העי"ן בחטף פתח.
 לשיר יב — נדפס: בב"י 65. דיואן רשד"ל סימן ג'. פיליב
 עמוד 2.

בית ג' — ר"ל עתה אף ארץ הרים ובורות וגם המדבר ינעמו לו.
 בית ד' — ואשגיה לכל עֶבֶר. כבר בעת קריאתי את הדיואן
 בפעם הראשונה תיכף אחרי צאתו לאור תקנתי לכל
 עֶבֶר, כפי אשר יורה המשך הבית, וכן תקן הר"ר קלמן שולמאן
 (בעטרות לדיבון 35).

לשיר יג — נדפס: בב"י 66.
 בית ד' — מה נכספו לך עָם, הוא ע"ד סגנון לשון ערבי לומר
 עָם (ובערבית קום) גם על יחיד. ראה למשל בתשובת
 דונש על רס"ג (עמוד 30) וזכרון לראשונים מחברת ה' (עמוד
 צ"ט, הערה ט').

בית ח — ועת שלוח. ר"ל חפשי וכן חורין (ראה למעלה שיר
 י', בית ו').

לשיר יד — נדפס: בב"י 67.
 בית ב' — לגולל לחייו. ר"ל להשתחרר אפים ארצה וכשהוא
 משתחוה לחייו מתגוללים בעפר.

בית ה' — וגער בדודים. ר"ל כי גער באוהביו אשר חפצו
 לפתותו להשאר עמהם בספרד ולא לעלות לארץ
 ישראל, כמו שמבאר בפרשות להלן (בית ו"א וי"ב).
 בית כ"ב — ומשם אחכה תחית פגרים. ראה ההערה למעלה
 (לשיר ח', בית כ"ד).

בית כ"ג — בעד הרגבים, ר"ל כי הכרובים והלוחות הם טמונים וגנוזים ברגבי עפר.

בית כ"ה — עפרו ואצלו ועליו, הכנוים הם מוסבים על מקום הפלאות שבבית הקודש.

בית ל"א — ואף כי עונות ימי הזקנות, ר"ל כי ירא הוא מעונות ימי הנעורים, ועוד יותר יש לו לירא מעונות ימי הזקנה שאין לו פתחון פה להצטדק כי נערות היתה בו ועל כן נכשל בחטאים.

לשיר טו — נדפס: בב"י 70, ארוענט לשנת 1850 עמוד 462, גנוי אַקספּאָרד 59, קאָמפּף 225, II, גראָטין 98.

בית ו' — וסור מעל חמשת הרגשים, ר"ל החושים (כהערת רש"ל) כי כל התאות שבעבורן ימנע האדם מנמטות אל עצת ה' מקורן בהרגשות החושים.

בית ט' וט"ו — בְּלִישִׁים בְּדִישִׁים, בעבור החרון והמשקל, והראוי לִישִׁים דִישִׁים כמו זִיתִים לִילֹת.

בית י"א — ידיהם כמלחים, ר"ל חלשים ורפים, כבלויי סתבות הנרקבים (ירמיה ל"ח, י"ב).

בית כ"ה והלאה — מסוף השיר תמצאנה שתי נוסחאות, האחת אצל דוקעס בג"א וגראָטין, והשניה באַרְעִיעֶנט

ואצל קאָמפּף, ועל הרוב היתרון לשניה, אולם יש גם להפך.

בית כ"ה — שוגרשו מימיו רפשים, בנוסחא השניה: שגרשו אותם רפשים, והיא בטעות כי על כזה מוסב הכנוי אותם הלא המים לא נזכרו כלל?

בית כ"ט — ותִּפּוֹר לו, כפי הנראה היתרון לנוסחא השניה וְתִפּוֹר לו, שם בשתי הנוסחאות זכות לבות טמאים

שארין לו מובן (וגם כפל המלה זכות בבית א' הוא דבר שאינו רגיל כל כך אצל ר"י הלוי). לכן נראה כי צ"ל זנות, ור"ל אתה

תזכיר בתפלת הודוי ובקשת הסליחה את זנות לבך הטמא שזנה מאחרי ה', אולם ה' יזכור לך זכות האבות הקדושים ובעבורם יכפר לך.

בית ל' — שיר מחול מחלים. בנוסחא ב' תחסר המלה מחול הדרושה לפי המשקל.

בית ל"ב — וידמו עדרים. בנוסחא א' גשתבשה המלה עדרים ונחלקה לשתיים עד כים.

בית ל"ד — במלואת גבישים. בנוסחא א' במלואים גבושים. בית ל"ה — גבאים, צ"ל כבנוסחא ב' גבאים.

בית ל"ז — וכדמותם. כן בשתי הנוסחאות, ואולי יש להגיה ו בדמותם.

בית ל"ז — עדיים. כן בב' הנוסחאות. ונראה דצ"ל עלים. בית ל"ח — שניהם אז. בנוסחא ב' בטעות שניהם אז. (ים דומה לרקיע ע"ד מאמרם סוטה י"ז, מנחות מ"ג.)

בית ל"ט — בשוא. בנוסחא ב' בשוא. לשיר טז — נדפס: בב"י 73.

בית ב' — אם תאמן. הבית הזה והבא אחריו הם הדברים שהמשורר אומר ללבו.

לשיר יז — נדפס: בב"י 73 (רק ב' הבתים הראשונים). דיואן רשד"ל סימן ט'. גנזי אקספארד 45, אריענט לשנת 1850 עמוד 474, קאמפף II, 234, גראמץ 104, פיליב 6.

בית ג' — לעבור בי. דברי רשד"ל בהערה א': „אין כאן עצירה" מוסבים על הנוסחא לעצור בי בגנזי אקספארד. ואמנם

נוכל להצדיק גם את הנוסחא לעצור בהוראת לשול ולשלוט ע"ד זה ועצר בעמו (ש"א ט' י"ז). איך יותר נראה נוסחת רשד"ל וקאמפף גם מטעם אחר, כי לעבור בי הוא ע"ד סגנון הערבי לומר בא הלך עבר עם ב' השמוש בהוראת

את או עם. וראה עוד למטה (בית כ"ד משיר כ"ב, ובית א' משיר כ"ה).

בית ו' — נהערה ג' מרשד"ל, צ"ל Berberi, ודברי פיליב: „נעלם מרשד"ל השערת בישונג" וכו' הם דברי הבאי,

כי רשד"ל לא דבר מאומה ע"ד מקור השם ברברי.

בית י"א — אחות נפשי והיא לי רק יחידה. ראה הערה א' לרשד"ל. וראוי להוסיף כי מן התאר אחות נפשי

נראה כי בת ר"י הלוי היתה מבינה בלשון וספר וחכמת לב.

ואם כן לא רחוקה היא השערת המיחסים לה את הקינה בת ציון (ראה חדשים גם ישנים I, 5). ורשד"ל עצמו חשב בראשונה

כי היא לר' אליהו לוי וחזר בו אח"כ, ודברי צונץ (ליטעראטור-געשיכטע 496) הם ע"פ דברי רשד"ל הראשונים באגרותיו לצונץ.

בית י"ב — ואין לי בלערי זכרו לחידה. ע"ד המלה האחרונה רבו ההשערות והבאורים. בג"א הנוסחא למדה.

גיוגער (דיואן 162) ישער כי צ"ל להמדה או חמודה.

קאמפף יתקן לבדה (עם ה' הנוסף), ובעטרות לדיבון (עמוד 36) יפרש רייכערסאָהן כי זה מוסב על נכד ר"י הלוי וכן הראב"ע

ששמו יצחק, ורק משנאה או מבושה הסב המשורר את שמו יהודה, והחידה היא מבוארת בבית י"ג: ואיך ישבח יהודה

את יהודה, ר"ל ששבח את עם יהודה והלך ונצמד לדת מחמד.

ובשם הר"ר אד"ם הכהן מובא (שם 37) פירוש דומה לזה, כי החידה היא איך שבח הנכד יצחק את יהודה וקנו עם יהודה עמו

(את כמו עם). גם ישער שם, כי המשורר כלל במלה לחידה עוד כוונה שיניה מלשון חו"ל נעיבה בשרו חידודין, כי נשאר

לו רק זכרו לצער ומכאובים. ופיליב יאמר, כי לחידה הוא כמו לחידה מתארמית תדה, או כמו לחידה מן ויחד יתרו. ומכל

הבאורים וההשערות האלה נראה יותר באור רשד"ל הפשוט אם

הנוסחא לחידה היא האמתית, ואם נבחר לתקנה—הטוב
שבתקונים הוא לחמדה כהשערת גייגער.

לשיר יח — נדפס: בכ"י 73.

בית ד' — אחוג הראשון הוראתו תנועה וטלטול מן יחוגו
(תהלים ק"ו, כ"ז) הנאמר ג"כ על יורדי הים באניות
בעת יעמוד עליהם רוח סערה, והוא נופל על לשון אחוג השני
שהוא מענין חג.

לשיר יט — נדפס: בכ"י 74.

חרוזה א', שורה ג' — ואם אין מלכו. בכ"י כתוב (כעדות הרשד"ל)
כמלכו והרשד"ל הגיה מלכו. ועל זה
העיר קאמפף (II, 235) כי אולי יש לקרוא קמלכו, ר"ל כעצתו
(של יועץ ומקום), ואין צורך להגהה. וגם לי נראה לקיים נוסחת
הכ"י ולקחת המלה כמלכו בהוראתה הפשוטה: ואם אין האיש
עושה כפקודת מלכו ובוראו. גם נוכל לומר כי ואם אין
מוסב על דרכו: ואם אין הדרך כדרך אשר צוה ה'. אולם הערת
קאמפף השניה כי נסכו מוסב על לאיש היא אך למותר.
חרוזה ב' שורה ט' — והאני חלה. בכ"י חולה, ורשד"ל הגיה
חלה מפאת כי חשב שהמלה נגזרה משרש חול. אולם
נוכל לקיים גם נוסחת הכ"י ולומר כי נגזרה משרש חלה, ור"ל האניה
מתנועעת בחולה שלא תוכל לעמוד על רגליה מרפיון וחולשה,
ולהלך בחרוזה ג' הוא מדמה את האניה לשכור ג"כ מטעם זה.
חרוזה ד' שורה ד' — וקול בן אמותי לך אקריבה. אתפלל אליך
כתפלת הנביא יונה בן אמותי ממעי הרגה במצולות ים.
חרוזה ה' שורה ח' — קול הצעדה. ע"פ הכתוב בשמעך קול
הצעדה (שמואל ב', ה' כ"ד) שאז נושע דוד,

לשיר כ — נדפס: בכ"י 77.

בית ב' — אשר שבטו. אם לא נשתבשה המלה שבטו תהיה הוראתה כי גם אבותיו של אלעמאני היו כמוהו חכמים גדולים ונדיבים, כאשר יבאר מעלותיו בבית הסמוך. קאָמפּף (I, 284, וכן גייגער 95) יכתוב באשכנזית Al-Amani, ובאמת צ"ל Al-Omani, כי הוא כנוי על שם המחוז עמאן (Oman) בערב.

לשיר כא — נדפס: בב"י 84.

בית א' — להערת רשד"ל השניה צריך להוסיף, כי הוראת המלה חרוזיו השניה, היא חרוזי השירה.

בית ח' — למזוי. להערת רשד"ל צריך להוסיף, כי אולי צרף המשורר גם את ההוראה לאנשים נכבדים וחשובים, כמו שנקראו כן בתלמוד (ברכות דף כ"ח ע"א) ע"ד העברה. מזה בן מזה.

בית ט' — והוא עושה חזיונו. ר' אהרן בעצמו עושה את חזיונו המטר שלו, ויוכל בעבור זה לתת תמיד גשם נדבות.

לשיר כב — נדפס: בב"י 86.

בית א' — הפשט הזמן בגדי הרדות. משוררי ערב ויהודי ספרד יצוירו תמיד את הזמן כמקור כל הרעות והצרות.

בית ג' — וכל מזרע יאור תשבץ. כל השדות על שפת נחל הנילוס נראים כאלו הם מושבצים.

בית ה' — צבאות הם. צ"ל הן, שהן. וכן להלן ידיהן, צעדיהן. ואף כי לפעמים השתמש רי"ה בל"ז תחת ל"ג, אך בכאן יוכל להיות שבוש המעתיק.

בית ז' — ולב יפתה. ר"ל לב האישה הזקן יפתה במקום הזה, וישכח שהוא זקן, כי יחשב את עצמו כאדם שנתחדשן לו ימי עלומיו.

בית י"ב — שקודות. בכ"י נקודות. ואולי אין צרך להגיה
 כי תהיה כוונת המשורר לנקודות הכסף (שה"ש א'
 י"א), או הוראתה נקודות ומנומרות בצבעים שונים מרהיבי עין,
 ע"ד לשון הכתוב (בראשית ל').

בית ט"ז — איש חמודות, אזי היה נביא כמו דניאל הנקרא איש
 חמודות (דניאל י' י"א).

בית כ"ד — עברו בי, ראה ההערה למעלה (לבוית ג' משיר י"ז).
 בית כ"ו — קרבנו, ר"ל הספינות הנזכרות בבית כ"ד.

בית כ"ח — עטרות הם, ר"ל הגזרים הנזכרים בבית הקודם.

בית ל"ג — לבנו ולמודיו, לבני ה' ולמודי ה', רבים במקום
 יחיד, כי זה מוסב על ר' נתן.

לשיר כג — נדפס: בב"י 89.

חרוזה ד', שורה ד' — כפירי, ר"ל כי ביום צרה ומצוקה יעמוד
 ר' חלפון על ימינו להושיענו ברות אמצ' וגבורה
 ככפיר ואריה.

חרוזה ה', שורה ד' — צ"ל קצירי.

לשיר כד — נדפס: בב"י 91, דיואן רשד"ל סימן מ"ז, פיליב

33, ועליו רשום בערבית בכ"י א': ולה פי אלגיל

(ולו על יאור גילום), ובכ"י שני טוב מזה: ולה איצא ואנה פי
 אלגיל (ולו גם כן בהיותו על הגילום).

בית א' — אלהי, פיליב הביא הנוסחא מכ"י אקספארד אל חי,
 ולא העיר כי הנוסחא הזאת בודאי משבשת היא,
 כי כל הבתים בשיר זה מתחילים ביהוה.

לשיר כה — נדפס: בב"י 91, דיואן רשד"ל סימן ד', אגרות

רשד"ל 498, פיליב 3.

בית א' — נטה בי. ראה ההערה למעלה (לשיר י"ז, בית ג', ושיר כ"ב בית כ"ד), וכל ההערה בעטרות לדיבון (עמוד 41) אין לה מקום. רק אולי צדקו דברי רייכערסאָהן, כי הדבור מוסב אל האניה (ולא אל הנילוס, כדעת רשד"ל), ואם כן הוא, או צ"ל נְטִי, או השתמש המשורר בל"ז במקום נקבה, כאשר נמצא לפעמים בשיריו.

[ואחר הבית הג' נמצאו בכ"י אחד עוד ב' בתים שנשמטו בבב"י ודיואן, אך הובאו באגרות רשד"ל ואצל פיליב, וזה תארם:

ד. עַל זֹאת מֵאֵד נִפְשִׁי דָּוָה וְנִכְאָבָה
 כִּי יָשָׁב בְּחַטָּאתַי בְּקֶדְרֵי לַעַת עֵרֶב
 ה. לְבָבִי מֵאֵד יִכְלֶה וְיִכְסֹף לְהַר הַפֹּר.
 בְּאֲשֶׁר תֵּאָו לְשָׁבוֹן נִגְשׂ בְּתוֹךְ קִרְבִּי.

אמנם הבתים האלה חשודים הם מפאת כי אינם לפי המשקל, ואם גם נוכל לתקן המלה הראשונה מבית ד' עֲלִי, הנה אין תעלה למחץ שארי המלות, אשר על כן אחשוב כי רשד"ל בכונה השמיטם, ועמו היו בעת כתבו אגרותיו ושלחם מעל פניו בדיואן].

לשיר כו — נדפס: בב"י 100, (והוא לכבוד ר' אהרן אלעמאני שאליו הושר השיר כ'). וקאמפף (I, 253. II, 227) חשב כי י"ז הבתים הראשונים הם שיר מיוחד שנתחבר עם הבא אחריו ע"י שבוש המעתיק, אולם אין כל הוכחה לדבריו, וצדקה דעת רשד"ל כי זהו ע"ד המשוררים הערבים להוסיף מבוא שאין לו קשור עם הבא אחריו, ומצינו כזאת גם בשירי הנגיד ור"ש נ' גבירול.

בית ג' — מבת בתואל. מרבקה שהיתה צנועה, כי לקחה את הצעיף ותתכס (בראשית כ"ד ס"ה).

בית ה' — החשוכות, צ"ל החשופות.
 בית י"ח — שאל חבר, דומה לזה בשיר ר"ש הנגיד (זכרון
 לראשונים א', עמוד 74) לאוהבו ר' יוסף, וכבר
 העירותי כי לפעמים הלך ר"י הלוי בדרך שירי הנגיד.
 בית כ"ב — חברים הם לשם, ר"ל כי גם הם נתכבדו בתאר
 הכבוד חבר, אך אם תבקשם ותבדוק אחריהם וכו'.
 בית כ"ט ול' — אלי ציון ובניה וכו' חמשה חברו, ראה הערת
 רשד"ל, ואולי הכונה לחמשה אנשים מבני ציון
 שר' אהרן אחד מהם וראשם, גם יוכל להיות שבעבור זה נקרא
 בן ציון כי באמת שם אביו היה ר' ישועה כנראה למטה
 ממכתב א'.

בית ל"ג, הערה א' — צ"ל סבו.
 לשיר כז — נדפס: בב"י 106, גראָטין 106.
 בית ג' — שלוחי אל, הנביאים משה ואהרן, ראה הערה למעלה
 (לבית י"ז משיר ח').

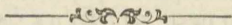
בית ז' — וישראל למצרים ובבל שלישיה, ע"ד הכתוב (ישעיה
 י"ט כ"ד); ובינותם מסלה (שם פסוק כ"ג).
 בית י' — מנהרי ערן נהרה, לפי דעת המתרגמים שפישון (אחד
 מד' ראשי הנהר היוצא מערן, בראשית ב', י' וי"א)
 הוא הנילוס.

בית י"ד — ושם יחל אנוש, כי שם תהי תחית המתים, ראה
 ההערה למעלה (שיר ח', בית כ"ד).

בית ט"ז — אולי צריך להשלים החסר: ובינותם מה לה,
 וכונתו לצער גלגול מתלות לנקברים בחו"ל כמאמר
 הז"ל (בסוף כתובות ורש"י בפ' ויחי).

בית כ' — נחלה, בכ"י כתוב מה לה, ורשד"ל הגיה ופירש כפי
 דעת תלמידו כמובא בהערות, ולי נראה לקיים הנוסחא

הכתובה וצריך לנקדה קחלה, ור"ל אם לא יאמינו כי קדושת
 ורושלים מעולה היא מקדושת מצרים אוי לא אמחול להם זאת.
 לשיר כח — נדפס: בב"י 109.
 בית א' — צנפני זמן. ע"ד הזמן ראה ההערה למעלה (לשיר
 כ"ב, בית א').

מהלקה שניה.

- לשיר א — נדפס: כרם חמד ד' 28, דיואן רשד"ל סימן י"א.
 פיליב 10, ורשום בעמודי העבודה סימן 45.
 לשיר ב — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ב. פיליב 11.
 לשיר ג — נדפס: דיואן רשד"ל סימן י"ג. פיליב 11.
 לשיר ד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"א. פיליב 18.
 בית ו' — רום והשקף. על דרך הכתוב (תהלים נ"ז ו') רומה
 על השמים אלהים (עטרות לדיבון 43). ויש להוסיף
 עוד ע"ד הכתוב (ישעיה ל"ג י') עתה אקום ואמר ה' עתה
 ארומם, והשערתי השניה שם כי אולי צ"ל דום מלשון דממה
 והשקט וישוב הדעת — אינה מתקבלת על הדעת.
 לשיר ה — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ז. פיליב 20.
 בית ג' — ופלי. כמו בכתוב (שופטים י"ג י"ח).
 לשיר ו — נדפס: דיואן רשד"ל סימן כ"ז. פיליב 20.

בית א' — מה תחשבי קץ שבי, ראה הערת רשד"ל, ולי נראה כפשוטו, כי המשורר יסב פניו אל החושבים זמן קץ הגלות שבדורו, וע"י זה הם מטילים תמהון מבוכה ובהלה בין עדת בני ישראל, ואנחנו נדע כי בן דורו של ר"ה ר' אברהם בר הייא הנשיא חבר חבור מיוחד אודות הקץ ושמו מגלת המגלה, ראה בס' העבור שלו (עמוד X) וזכרון לראשונים ה' (עמוד קל"ג). וראה עוד למטה (שיר ו', בית ג' וד') שבני הדור הקודם חשבו כי בשנת דתתכ"ח (1068) תבוא הגאולה, ואולי בעצם וראשונה השיר הזה היה ערוך כתשובה לשיר יו"ד ושיר ט"ו (חרוזה ב') והיה אחריהם.

בית ד' — והוא אשר יענך. דברי המענה הם למטה בבית ה', וסוף הבית הזה הוא מאמר המוסגר.

לשיר ז' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ל"ב, פיליב 24.

בית ג' — דומה לבית הזה נמצא גם בשיר אהי תבל לר"ש ו' גבורול: ותבל בחלה נפשי, ונפשי בחלה מומה (פיליב שם).

בית ד' — חלצה, פיליב שם הכיבא כי בכ"י אַקספּאָרד הנוסחא חולצת, אך לא העיר כי מן המשקל נראה שהיא

בודאי נוסחא מוטעת, כי נדרש פה מלה בעלת ב' תנועות,

לשיר ח' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ', פיליב 30.

לשיר ט' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"א, פיליב 30.

בית ב' — הבית הזה והבא אחריו הם תשובת היריעות להשאלה בבית א'.

לשיר י' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"ג, פיליב 31, וראה הערתי למעלה כי אולי שיר ו' הוא כתשובה לשיר זה.

לשיר יא' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן מ"ד, פיליב 32.

לשיר יב' — נדפס: דיואן רשד"ל סימן נ"ח, פיליב 42.

בית ב' — עזבם. ראה הערת רשד"ל המשער שהמלה משבשת, ואולי צ"ל עזרם שהוא מסכים עם רוח השיר הזה המצייר את כנסת ישראל כסובלת יסורין של אהבה ומקבלת הצרות בשמחה. ובעטרות לדיבון (עמוד 46) ישער, כי זה מוסב למעלה על המלות על שמך. ושער המאמר לדעתו: על עזבם את שמך. ופיליב הביא שם השערת ר"מ וואלף כי עזבם הוא כמו עזרם מלשון עזוב תעזוב עמו. אמנם לא נראה כי ישתמש המשורר פה במלה דמשתמעא לתרי אפי, ומה גם כי לא מצאנו את הפעל עזב בלא המלה עם בהוראת עזר. לשיר יג — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ג"ט, פיליב 43, ובעמודי העבודה רשום בסימן 116, וכתב כי נדפס גם בס' שירים וזמירות (קושטנטינא ש"ה).

בית א' — אשר לא חלתה. ראה הערת רשד"ל, ודברי רייכער-סאהן בעטרות לדיבון (עמוד 37) אודות השמוש בפעל חלה בלא מלת פנים אינם שייכים לריו"ה, כי בימיו כבר הורגלו בזה כל הפייטנים והמשוררים מימות ר"א הקליר, ובכגון זה בודאי הותרה licentia poetica.

בית ב' — מדי עלותה להר קדש. השערת רשד"ל (בהערה ג') שנעשה השיר לימי הרגל נתקיימה ע"י ס' שירים וזמירות הנ"ל ששם נראה שהוא רשות לשמחת תורה. לשיר יד — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ו, פיליב 49.

חרוז ד', שורה ב' — ויסמוך לקומם נפילתי. אם המלה ויסמוך אינה משובשת (מן ויחיש או ויאין וכדומה) אזי הוראתה פה: וימהר בזמן סמוך וקרוב. לשיר טו — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ע"ד, פיליב 65, ובעמודי העבודה הוא רשום סימן 64. ונמצא בכמה מחזורים וביוצר לשבת שלפני שבועות לפי מנהג פולין,

חרוזה ב', שורה ה' — לאהליבמה. ראה הערה ה' לרשד"ל
 שיחשוב כי רי"ה לא דק, והפעם דברי השגתו שלא
 בצדק, כי בעת ההיא היתה ירושלים ביד נוסעי הצלב כידוע,
 והמשורר בעצמו יאמר (מחלקה א', שיר ב'): ציון בחבל אדום,
 שם, שורה ח' — מתי קץ הפלאות. גם מזה נראה שעסקו אז
 הרבה להשב את הקץ, וראה ההערה למעלה
 (לכית א' משיר ו').

חרוזה ג', שורה אחרונה — ולקץ ימים נשאל נשאל. ראה
 הערה ג' לרשד"ל, שיחשוב כי זה
 מוסב על דודי הוא ה', וידחק לפרשו, ואחר כל הדוחק יאמר
 כי הוא לשון בלתי ראוי. אולם מטעם זה באמת אין לנו לומר
 כי הוא מוסב על ה', כי אם נקח את הדברים כפשוטם בהוראה:
 כי נשאל מתי יהי קץ הימים, או: קץ הימים הוא
 נשאל מאתנו. וזהו מסכים לשורה ח' בתזוה ב' כאשר
 העירותי בסמוך. (ואף כי יותר טוב היה לומר שאול נשאל
 בחר המשורר בלשון הכתוב).

חרוזה ה', שורה ד' — אל היכל לפני. כמו לפני ולפנים
 השגור בפי רי"ל.

לשיר מז — נדפס: דיואן רשד"ל סימן ע"ו. פיליב 69. והוא
 מיוסד ע"י המלות המשותפות להוראות שונות, וזה
 נקרא בערבית תגנים, ושירים רבים מזה המין נמצאו מר'
 משה נ' עזרא.

לשיר יז — נדפס: מחזור ויטרי עמוד 188. דיואן רשד"ל סימן
 ע"ו. פיליב 71. ובעמודי העבודה סימן 123.

חרוזה א' — תניה. במחזור ויטרי שם המלה הזאת כפולה, וכן
 למטה המלות תדיח, תפריח, תצליח וכו'.

וכפי הנראה, זה מורה כי כן שרו את הפיוט הזה בבתי כנסיות, החזן קורא והקהל עונה.
חרוזה ב', שורה א' — מבקש. במחזור ויטרי מבקש, ושתי הנוסחאות נכונות.

חרוזה ד', שורה ג' — אז ישב. במחזור ויטרי עד ישב, ונוסחא נכונה היא. שורה ד' — מי זדון. במח"ו ומי זדון, וזהו נגד המשקל.

חרוזה ה', שורה ד' — עדר. במחזור ויטרי שם עד, וכפי הנראה הוא טעות הדפוס.

חרוזה ו', שורה ד' וה' — בכאן נמצאו בדיואן רשד"ל שני ציוני הערות (ב' ול'), וגוף ההערות חסר מטעות הדפוס (ופיליב חזר והדפיס הציונים ולא העיר מאומה!)
ואשער כי בהערה כ' רצה רשד"ל לציין כי במח"ו שם שורה ג' בחרוזה זאת היא קודם שורה ב', ובהערה ל' היה בחפץ רשד"ל לציין כי במח"ו הנוסחא משורה ד' היא: עת תמלוך ביום ההוא תצמיח (אשר אמנם לפי המשקל צ"ל ו ב י ו ם), ובשורה ה' במח"ו גרים יום ישעו, והיא הנוסחא הנכונה לפי המשקל, ומוזה מוכח כי גם בשורה ד' צ"ל עת כמו במח"ו.

לשיר יח — גרפס: מחזור ויטרי עמוד 187, דיואן רשד"ל סימן ע"ח. ארבענט לשנת 1843 עמוד 820. פיליב 73, ורשום בעמודי העבודה סימן 109, ובסדר תימן (כערות ניו-ביוער במאָנאַטסשריִפֿט לִפֿראַנקעל 1871) נמצא במחלקה המצוינה: שירים ותשבחות מן דיואן יהודה הלוי ז"ל, ומחרוזה ד' שורה ג' נראה כי נתחבר השיר לחדש אב. ועל כי במחזור ויטרי הוא כתוב בין השירים למוצאי שבת, לכן נראה כי הוא נועד לשבת חזון או לשבת נחמו, אם לא כי נקבל הגהת

שולמאן המובאה למטה, וארשום פה הלופי נוסחאות ממש"ו
שלא ציין אותם רשד"ל.

חרוזה א' — במח"ו סוערה עניה סוערה, והכפלת המלה תורה
כפי הנראה כי נהגו בני הקהל להכפיל שתי המלות

הראשונות אחרי החון, וראה עוד למטה בשאר החרוזות.
חרוזה ב' שורה ג' — תאסוף. במח"ו ולא סוף, אשר אמנם
הוי"ו בודאי נוסף בטעות. אולם הנוסחא

לא סוף יש ליישב כי זה מוסב על הנמרים האורבים בחוריהם
וע"ד לשון הכתוב אספתי את שלומי (ירמיה ט"ז ה'). שם שורה
ד' — במח"ו רום ביד נטויה רום. וכן שם בחרוזה ג' שורה ד'
שכנה לביאה שכנה, וחרוזה ד' שורה ד' קו לשון רמיה קו,
וחרוזה ה' שורה ד' העלה אניה העלה, וחרוזה ו' שורה ד'
אל נזה לזייה אל.

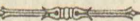
חרוזה ד' שורה א' — בפסליהם. במח"ו בפלו ליהם. שם
שורה ב' — אליליהם. במח"ו גלוליהם

(אולם הנוסחאות האלה לא יתכנו מפאת המשקל). שם שורה
ג' — אומרים לעת אב. ראה הערה ב' לרשד"ל. אולם ר' קלמן
שולמאן (עטרות לדיבון עמוד 38) יגיה לעץ אב ע"ד הכתוב
(ירמיה ב' כ"ו) אומרים לעין אבי אתה, ואולי האמת אתו.
חרוזה ה' שורה א' — על שאר. במח"ו על שער, והיא נוסחא
נכונה, כי מקום הרמת הדגל הוא על

השער. שם שורה ב' — במח"ו מקום השורה הזאת אחר שורה
ג'. שם שורה ה' — ואסוף — במח"ו ולא סוף נגד המשקל
והענין.

חרוזה ו' שורה ב' — סבך חרק. במח"ו סכך וחדק בטעות.
לשיר ימ — גדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"א, פיליב 43.
לשיר ב — גדפס: דיואן רשד"ל סימן ס"ט, פיליב 55.

חרוזה א' — דברי כנסת ישראל וחרוזה ב' תשובת ה' לה.
 חרוזה ג' וד' דברי כנ"י וחרוזה ה' ו' תשובת המקום.
 לשיר כא — נדפס: דיואן גייגער עמוד 158, דיואן רשד"ל סימן
 ו', פיליב 4, בעמודי העבודה הוא רשום סימן 65.
 נגד השערת רשד"ל שנתחבר השיר בעת הגיעה השמועה ממשיח
 שקר, ור"ה האמין לשמועה — ראה דברי גייגער שם. ובאמת
 אין כל ראיה מוכחת להשערה זאת. וקרוב יותר לומר שהמפורסם
 ראה את הגאולה בחזיון רוח השירה כמו שראה בחלום את
 העבודה בבית המקדש (מחלקה א' שיר ד') ומפלת בני ישמעאל
 (דיואן רשד"ל סימן נ"ג).

מחלקה ג

לשיר א — נדפס: בב"י 25, והשיר הזה נתחבר (לפי דברי
 רשד"ל ע"פ כ"י א') לכבוד ר' יצחק בן ברוך
 אלבאליה עוד בהיותו בחיים, ביום הנתן ברית קדש בבשר בן
 בנו הנקרא ג"כ יצחק, ואם כן הוא היה המפורסם בעת ההיא
 בן י"ג או י"ד שנה. אולם ראה נגד זה הוכחות הרב רשי"ר
 (כרם חמד ז' עמוד 265 והלאה) וגייגער בדיואן שלו (עמוד
 117—18). ורצ"ה הן טוב בגנוי אַקספּאַרד (עמוד XIII ושם
 הביא עוד שיר ליום הולדת נכד לר"י בן ברוך) וגם קאָמפּף

(I, 242, II, 224) יתאמצו לקיים דברי רש"ל בזה. אך זה לא כביר הביא ר"ד קויפמאן (יהודה הלוי עמוד 42) כי הרשימה הערבית על גבי השיר הזה בכ"י אחר באקספאָרד היא: ולה פי ר' יצחק בן ברוך (ולו על ר' יצחק בן ברוך) שלכבודו חבר רי"ה עוד שירים אחרים. והרשימה הזאת תמצא גם בקטלוג נייבויער (עמוד 612 נומ' 12). ואם זאת היא הנוסחא הנכונה אין להוכיח מן השיר הזה מאומה על זמן ה'לדת רי"ה.

לשיר ב — נדפס: גנזי אַקספּאָרד עמוד XII, גראַטץ עמוד 76. והערות עליו קויפמאן 42 המשתדל להוכיח כי השיר הזה אינו לרי"ה כי אם לר' לוי אלתבאן. אולם אין בכח ראיותיו להחליש את עדות הרשימה הערבית בכ"י: ולה פי רבינו יוסף הלוי ז"ל (ולו ר"ל לרי"ה על ר' יוסף הלוי ז"ל). בית ט' — וישוב לימי עלומיו. אם נאמר כדעת קויפמאן שזה מוסב על המשורר עצמו אזי יצדק בטענתו כי אין הדברים ראויים בפי רי"ה. אולם נוכל לומר כי זה מוסב על ר' יוסף, וזה מוכח קצת מסוגר הבית: לעמד לשרת לפני ה' (שזה ראוי לדיין ואב"ד) ומבית הסמוך הוי כל צמא וכו', או זה מוסב על כנור לוי שהיה בבית המקדש.

לשיר ג — נדפס: גנזי עמוד 40, גראַטץ עמוד 77. ובכ"י רשום עליו בערבית: ולה מושה פי רב יוסף הלוי ז"ל (ולו שיר האבנט על רב יוסף. שזה בטעות כי זה אינו שיר האבנט כי אם השיר הקודם אצלנו, שיר ב'), והערות עליו ראה קויפמאן 43.

בית א' — יין. אולי צריך לנקד יין.

בית ח' — ותלא, נראה דצ"ל ותלאו.

בית י"ב — בבשמים ראש יתנוססו, המלה האחרונה היא חשורה בעיני על כי בה יסיים הבית הקודם, (ושם כודאי

הנוסחא נכונה ע"ד הכתוב זכריה ט' ט"ז). ואין זה מדרכו של רי"ה להשתמש במלה אחת בשני הרוזים סמוכים. (ובמקומות שציון רשד"ל באבני זכרון 78 אינם סמוכים). ולכן נראה להגיה ית בוססו מלשון הכתוב מתבוססת בדמויך (יחזקאל ט"ז ו'). בית ט"ו — וכאנשי, צ"ל ובאנשי, ור"ל שהתורה והגדולה שחברו אצל נ' מוגש נדברו באנשי שם ואמרו להם: חכמי דור וכו'.

בית ט"ז — צלי. על התורה, או צ"ל צלו ומוסב על רב יוסף. והאחרון עיקר.

לשיר ד. — נדפס: אוצר נחמד א', עמוד 163. בית י"א — ראה הערת רשד"ל (הערה ה'), ולי נראה כי כוונת המשורר שר' משה נ' עזרא חדל מהתעסק בספרים היצונים ויעסוק עתה לחבר שירי קדש. ובאמת חבר הרמב"ע את חברו ערוגת הבשם וכתאב אלמהאצרה בימי עלומיו, ואח"ז פנה לחבר פיוטים וסליחות (שבעבור זה נקרא בכנוי הסלחן). ולזה מכוונים גם דברי השיר להלן (וראה הערה הסמוכה), וכידוע גם רי"ה שר באחרית ימיו רק שירי קדש. בית י"ד עד בית י"ח — והוא עסק לפנים בחכמה במחשבה טהורה אולם ראה והתבונן כי כל הגיוני חכמי הפילוסופיא הבל וריק, ורשד"ל (בהערה ב') יפרש באופן אחר. בית כ"ד — ותוקיר. ראה הערה ה' לרשד"ל. ולי נראה כי הוראת המלה פה היא (ע"ד הארמי) מלשון כובד: ותכביר עליו: משא התודה כי הם אסירי תודה רבה לך כל ימי חייהם על אבני חסדך היקרות. ונמצא הסוגר מקביל לעמת עלך תכביר בדלת.

לשיר ה. — נדפס: אוצר נחמד ג' עמוד 41. דיואן גייגער עמוד 138.

בית כ' — הקצף עם נדוד. ראה הערה ד' לרשד"ל, ויותר נראה כי במקום הזה צריך לנקד עם (אף כי בכלל צדקה הערת רשד"ל על מלת עם שהיא תרגום הערבי קום או אהל וכדומה) כי הרמב"ע כתב אל המשורר תוכחה בעת פרידתו (כמו שזכר בבית כ"א). ולכן יאמר המשורר כי שתי צרות גדולות כאלה פרידת האוהב וקצפו לא יוכל לשאת בבת אחת.

לשיר ו — נדפס: כרם חמד ד' עמוד 87 (ראשו), ושם בטעות אחריו תחת אחרים). גנוי עמוד 18, גראָטין עמוד 80, אוצר נחמד ג' עמוד 48.

בית ג' — נר מערבי, כי ארץ ספרד היא בקצה המערב כדבר המשורר (מחלקה א' שיר ב'): ואנכי בסוף מערב. וכן יכנה את רמב"ע בשיר עמדו עמודו (גנוי עמוד VIII). לשיר ז — נדפס: גנוי עמוד 39, והערות אודותיו, גייגער דיואן 133—5.

הרזוה א' שורה ב' — ימסה. כתקון גייגער, ובגנוי ימשה. וכן שאר התקונים לשבושים שנמצאו בגנוי שם, מגייגער הם.

הרזוה ח' — בסוף השיר יחסרו שני בתים בערבית המובאים אצל גייגער שם: יא קאדה אלעלם ואלגלאל ואלשרף הל בכם מוסי פארגעו אלי כלף. (אי! ראשי המדע והרוממות והחשיבות! האין ביניכם משה? לכן שובו לאחוריכם). ובזה יוכנו דברי המשורר בשורה אחרונה: דברה תורה וכו'.

לשיר ח — נדפס: גנוי 42. קאמפף 228, II. גראָטין 77, והערות עליו דיואן גייגער 138.

בית ד' — באצבע [אל]. המלה המוסגרת היא הוספת גייגער לפי המשקל המשער ג"כ כי נוכל להוסיף הם.

בית ח' — [מאז] כמו כן מהוספת גייגער .
 בית ט' — ייטב וירע . ר"ל שימצא חן בעיני איש זה וירע
 בעיני אחר . וכן שקוי לזה ורקב לאחר . שם — לקב
 כן נקד קאמפף . אולם יותר טוב לגקד לקב כמו בכתוב .
 בית י"ב — רתמים . המאכל המתוק לא ימתק אל החולה והוא
 בפיו כמו גחלי רתמים .

בית י"ג — וראג יחשכו אורים בעיניו . אל האיש אשר לבו מלא
 דאגת יגון וצער יחשכו המאורות כי עולם חשך בעדו .
 בית י"ד — שבוין ענן . כן הניה קאמפף במקום ש כן בגנוי .
 והגתהו היא אך למותר כי צ"ל שכן עקן בסמוכות .
 בית ט"ו — מקור חכמה . יבאר מדוע יצטער המשורר כל כך
 לפירוד הרמב"ע , לפי שזה האחרון הוא מקור
 חכמה וכו' .

בית ט"ז — רתומים . מלשון הכתוב רתם המרכבה (מיכה א' י"ג) .
 בית י"ט — אמונים על ערוגת הבשמים , בת הכרמים , יתכן כי
 ירמו המשורר לשם חבור הרמב"ע שבעברית שמו
 ערוגת הבשם ובערבית כתאב אלחד איק (ס' פרדס
 וכרמים) .

בית כ' — הרי בתרים . מקום הפירוד שהוא כמו נחתך ונתבתך
 בו גוף אחד לשנים וכנה הרי בתרים מקביל לעמת
 הרי בשמים (מלשון הכתוב בסוף שה"ש) . אמנם יוכל להיות
 כי יכנה מקום הפירוד הרי בתרים על כי הרגיש עליו צער
 וכאב כאלו התכו במקום הזה את לבבו וגופו לבתרים .

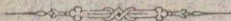
בית כ"ג — ואם אמצא . ואף כי אמצא . ראה ההערה למעלה
 (לכית ד' משיר א' במחלקה ראשונה) , וכן למטה
 (בית כ"ו משיר זה) ואם המה צנומים .

Belmont 280 Cedar Grampall Street
B. Oxford N.Y.

להמהדרים

נתכבד להודיע, כי שירי ר' יהודה הלוי נדפסו גם על
 ניר רעגאל, ומחיר כל חוברת 10 קאפ' לבד פארטא.
 משלוח כל חוברת עולה בשתי קאפ', שתיים ביחד
 קאפ' החוברת.

מהוצאת בן-אביגדור

יצאו לאור ונמצאים להמכר בכל בתי מסחר הספרים:
 (בג) „מחיי בני ליטא“ מאת מ"א איזוענשטאדט.
 (כד) „מנחם הסופר“, ח"א, מאת בן-אביגדור.
 (כה) „מנחם הסופר“, ח"ב, מאת הנ"ל.
 גם נמצאו להמכר כ"ב החוברות הקודמות.
 מחיר כל חוברת 7 קאפ' עם פארטא.
 לספרי אגורה" הבאים מוכנים לדפוס ספרים חדשים,
 אשר שמותיהם יפורסמו בקרוב.

האדרעססא אל המו"ל:

Издательство „AXIACAFЪ“ Варшава.

Verlag „ACHIASAF“ Warschau.